

mag. Andreja Tkalec

SREDNJEŠTAJERSKO NAREČJE

Ko sem bila stara osem let, smo v okolici Šentjurja kupili vikend. Ob prvem stiku s sosedi sem bila presenečena, saj so govorili povsem drugače, kot sem bila navajena. To je bilo moje prvo srečanje z (drugim) narečjem. Od takrat naprej sem bila zelo pozorna na govorico ljudi in takrat se je najbrž tudi začelo moje zanimanje za jezik.

Moja mama je bila učiteljica in je tudi doma govorila “lepo”. Ne sicer zborno, knjižno pogovorno pa zagotovo. Ker sem bila dolgo časa edini otrok v družini in sem se zelo zgodaj naučila brati, sem dobro ločila knjižni jezik od “domačega”. Kakše so v resnici te razlike, sem izkusila šele v gimnaziji, ko so moji sošolci postali okoličani, npr. iz zgornje Savinjske doline ali Zreč, še bolj pa na fakulteti, ko so se jim pridružili Gorenjci, Primorci in Prekmurci.

V pričujoči raziskovalni nalogi sem skušala na vseh jezikovnih ravneh in čim bolj natančno razčleniti narečne značilnosti srednještajerskega narečja. Analiza temelji na zvočnem

posnetku govora Gorice pri Slivnici, ki ga je interpretiral prof. Janko Potrata in zapisal dr. Tine Logar.

Gorica pri Slivnici spada k srednještajerskemu narečju s središčem v Šmarju pri Jelšah. S srednještajerskimi govori se je intenzivno ukvarjala mag. Ivana Povše. Po njeni zaslugi je bilo Šmarje pri Jelšah vključeno tudi v leksikon Slovenska krajevna imena.

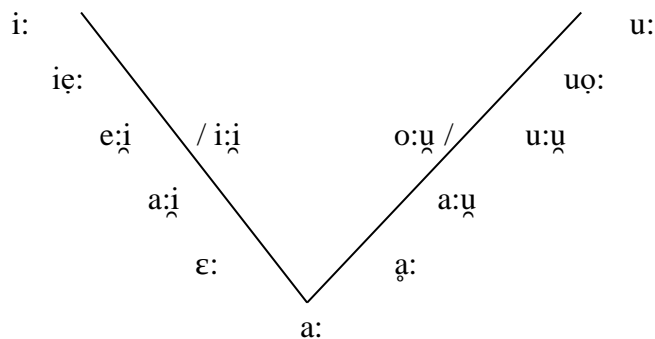
2. FONETIČNI OPIS SREDNJEŠTAJERSKEGA NAREČJA

S srednještajerskim narečjem se je ukvarjala tudi dr. Martina Orožen in je v Fonoloških opisih njegove glasoslovne značilnosti predstavila takole:

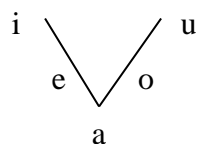
2.1 INVENTAR

VOKALIZEM

Akcentuirani vokalizem

Neakcentuirani vokalizem

Silabemi so tudi $l̩$, $m̩$ in $n̩$.

KONZONANTIZEM

Zvočniki

v m
 ł
 l r n
j ĵ

Nezvočniki

p b f
t d
c s z
č š ž
k g x

2.2 DISTRIBUCIJA

VOKALIZEM

Dolgi vokali nastopajo le pod akcentom, in sicer v vseh pozicijah, razen [e:ĩ/o:u] in [o:], ki ne nastopajo v vzglasju (dobijo protetični j oz. v): 'ĵe:ĩskra, 'vɔ:če.

Neakcentuirani /i/ v vzglasju ni možen (dobi protezo j – ĵi'mɛ: ali pa se reducira – 'mɔ:m).

/u/ v vzglasju pred zvočniki ne nastopa (v'lɛ:gu, v'ma:rła), v poakcentskih zaprtih zlogih pa nastopa njegova fakultativna varianta [o] ('pɔ:tɔk, 'kɔ:žɔx).

ɟ, ŋ in m̥ ne nastopajo ob vokalih in v akcentuiranih zlogih.

KONZONANTIZEM

/v/ nastopa kot [v] pred vokali, sonanti in nezvenečimi nezvočniki, v končni poziciji za vokalom z varianto [o] in [u]. Pred nezvenečimi nezvočniki se pozicijsko asimilira v varianti [φ] in [f] (oφ'se:ina, f'sa:k), v izglasju za nekdanjim r pa [f] ('da:rf, 'ča:rf).

ł ne nastopa pred prednjimi vokali.

/j/ ima ne pred vokalom varianto [i], pa tudi sicer ni izrazito spirantičen ('mɔ:ja, 'za:ic).

/n/ ima pred velari varianto [ŋ] (u'ga:ŋka).

Zveneči nezvočniki imajo v izglasju svoje nezveneče pare.

2.3 IZVOR

VOKALIZEM

Akcentuirani vokali

i: - iz akcentuiranega i v zadnjih zlogih ('mi:š, 'di:m),

- iz poznega akcentskega premika ('vi:suk),

- v poziciji pred r (pas'ti:rja),

- v tujkah ('fi:ŋgret).

u: - iz akcentuiranega u v zadnjih zlogih (k'ru:x, 'tu:),

- iz u v tujkah, ekspresivnih in onomatopoetskih besedah ('šu:xi, dek'lu:re, 'ku:kuca 'ku:ka).

iɛ: - iz e po poznem premiku akcenta s končnega kratkega zloga ('žiɛ:na, 'tiɛ:ta),

- iz akcentuiranega e, ɛ, ě, ə v zadnjih zlogih (k'miɛ:t, 'ziɛ:t, x'riɛ:n, 'piɛ:s),

- iz ɛ po zapoznelem premiku akcenta s končnega kratkega zloga (g'riɛ:da, 'tiɛ:ška, 'jiɛ:zik),

- iz ə po poznem premiku akcenta s končnega kratkega zloga ('miɛ:glɑ, 'diɛ:ska),

- iz ě po zapoznelem premiku akcenta s končnega kratkega zloga (v'riɛ:me).

uɔ: - iz o po poznem premiku akcenta s končnega kratkega zloga ('guɔ:ra),

- iz akcentuiranega o v končnem zlogu (st'ruɔ:p, 'puɔ:t),

- iz ɔ po zapoznelem premiku akcenta s končnega zloga ('muɔ:ški).

e:ĩ - iz i: ('ze:ĩma, 'se:ĩn),

- iz akcentuiranega i v nezadnjem zlogu ('že:ĩtu).

o:ũ - iz u: (k'lo:ũč, g'ro:ũška),

- iz akcentuiranega u v nezadnjem zlogu ('mo:ũxa, 'ko:ũra),

- iz o:ũ v zadnjih zlogih, kjer fakultativno sovpada z u: ('zo:ũp, 'zu:p) in po monoftongizaciji o:ũ v u: ('vu:ra),

- iz ɔ (go'lo:ũp, 'go:ũska),

- iz akcentuiranega o v nezadnjih zlogih ('go:ũba, 'go:ũša),

- iz o + istozložnega u (pozicijsko – 'mu:ũ).

a:ĩ - iz ě (m'la:ĩku, c'va:ĩt),

- iz akcentuiranega ě v nezadnjih zlogih (b'ra:ĩza),

- iz a: ob istozložnem ě v tujkah ('fa:ĩn),

- iz e: ('pa:ĩč, 'ma:ĩt),

- iz akcentuiranega e v nezadnjem zlogu ('sa:ĩdũ, 'ma:ĩlem, 'pa:ĩrje).

a:ũ - iz o: ('va:ũs, 'na:ũč, 'ra:ũk),

- iz akcentuiranega o v nezadnjem zlogu ('a:ũsũ, 'na:ũsũ, 'da:ũber),

- iz ĩ: in ĩ ('ba:ũxa, 'sa:ũnce),

- iz a ali o + istozložni ũ različnega izvora (zd'ra:ũ, 'a:ũca).

ɛ: -iz ę: ('pɛ:t, 'pɛ:st),

- iz akcentuiranega ę v nezadnjih zlogih (s'rɛ:ča, 'dɛ:tela),

- iz e: in ě v poziciji pred istozložnim ũ različnega izvora (pe'pɛ:ũ, 'cɛ:ũ),

- iz ə: ('dɛ:n, 'mɛ:x),

- iz akcentuiranega ə v predzadnjem zlogu (p'ɛ:sji)

- iz e v tujkah ('fɛ:st, 'xɛ:c).

ą: - iz a: (d'vą:, 'mą:čka, 'pą:jek),

- iz akcentuiranega a v nezadnjem zlogu (k'rą:va, b'rą:ta),

- iz ə: v izjemnih primerih ('čą:st, 'łą:š).

a: - iz a v končnem zlogu ('ra:k, b'ra:t),

- iz ɾ: in ɾ ('ga:rn, 'va:rba, 'ta:rn).

Neakcentuirani vokali

i - iz i (le'no:uxi su ži'va:ili, vi'na:ugret) in v tujkah (cip're:sa, f'le:jsik).

u - iz u (stru'pa:ina, t'ra:ibux, 'nə:puš),

- iz o (ku'la:u, gu've:dna),

- iz nepoudarjenega -ov v rodilniku množine (is'ko:utu, 'ra:ugu),

- iz o (f'xe:jšu),

- iz ə + u različnega izvora ('pe:ku, 'ma:ugu),

- iz l (ja:buček).

e - iz e (pe'ra:u, ve'či:ir), ě in ę (č'lo:vek, 'pə:jek),

- iz a pozicijsko za r (pre'se:ica, vi'na:ugret),

- iz ə ('si:inček, meg'la:inu).

o - iz o v knjižnih besedah in tujkah (gos'ti:ilna, 'fe:broar).

a - iz a (mar'te:inček, ta'ka:u, la'pu:ux),

- iz r in ə + r (par'ge:šše, ar'ja:va, targu've:ina),

- iz o v posamičnih primerih akanja (kľabo:uk),

- namesto i pri glagolih s prvotno pripono -ni ('və:rnat, z'mə:rznat).

Silabemi ŋ, m̥, l̥ so nastali iz ə + n, ə + m, ə + l, v izjemnih primerih po redukciji vokalov ob ŋ, m, l, l̥ ('pa:ism̥, 'da:užŋ, 'ga:r̥ca, 'pə:rk̥l̥). Silabem ŋ je nastal tudi iz ə + m ob dentalih ('sa:ɪdn, 'a:uŋ).

KONZONANTIZEM

Zvočniki j, r, m in n so nastali iz enakih izhodiščnih glsov, poleg tega pa še:

v - iz w,

- pogosto kot proteza,

- iz l, če ni bil pred vokalom ali j.

ǰ - iz ŋ v intervokalni poziciji in deloma v izglasju ('ši:ǰek, 'ku:ǰ).

j - iz ŋ za konzonanti in deloma v izglasju ('lo:ukja, 'pe:j),

- kot prehodni j ('u̯o:i̯star).

l - iz l pred sprednjimi vokali,

- iz primarne skupine tl, dl pred sprednjimi vokali ('ve:i̯le, 'p̩a:le)

- iz l' ('ze:i̯le, k'r̩a:l, m'ra:u̯la).

ł - iz l pred zadnjimi vokali razen u (s'k̩a:ła, 'ł̩a:nski, 'ba:i̯tu, toda 'lo:u̯č).

r - iz r̩: in r̩ skupaj z a /a+r/ ('va:rt, bar'lo:u̯k).

n - včasih iz n̩ pred konzonantom ('ka:u̯nski.

Nezvočniki so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa še:

č - iz č̩.

š - iz šč ('e:i̯še, pugu're:i̯še).

f - iz v pred nezvenečimi nezvočniki (f's̩a:k, f'č̩a:six) in za prvotnim r̩ v izglasju ('da:rf).

k - iz tj v primerih, ko skupina tj ni bila analogično vzdrževana (ta t'ra:i̯ki 'ka:i̯d̩),

- iz t v primerih disimilacije konzonatskih skupin tn, tl (k'n̩a:ła, 'p̩o:kle).

g - iz d v poziciji pred n, če d ni bil analogično vzdrževan (u̯'pa:u̯gne, g'n̩a:r),

- iz d v poziciji pred ł (g'ł̩a:ka).

x - iz h pred k ali t ('na:u̯xt/'na:u̯ft, 'mi̯e:xka).

Zvočniki so nastali tudi po načelu asimilacije na sledeče zvočnike oziroma v izglasju.

2.3 IZGUBA FONEMOV

Do izgube fonemov prihaja redko. Od neakcentuiranih vokalov se izgublja i v sufiksih –ina, –ica (gu've:dna, pud'la:sca).

Obrazilo –i večinoma izgubljaajo:

- velelnik 2. osebe ednine,
- orodnik množine v vseh sklanjatvah,
- množinske oblike deležnika na –ł,
- glede na tempo govora v mestniku množine moškega spola.

Predtonični i se izgublja v posameznih besedah (ž'ṿa:t) in pri nekaterih prilastkih v poakcentski poziciji ('ḍo:ɨst, s'ka:ɯs, pu'č̣a:s).

ə se reducira ob sonantih v posameznih samostalniških priponah - ək, - əc (v'a:ɯsk, stu'dɛnc).

Konzonanti se izgubljajo le izjemoma v posameznih soglasniških skupinah, npr. t in p ('ẓ̌a:ɯsna, xar'ti:ɨše, 'ṣ̌a:nček) in v konzonantskih skupinah tl, dl in š. V edninskih oblikah moškega spola deležnika na -l izpada -u ← əl (je p'ri:ɨš, ṣɯ 'ra:ɨk).

3. RAZLIKE V TRANSKRIPCIIJ

Med zapisi govorov srednještajerskega narečja mag. Ivane Povše, dr. Martine Orožen in dr. Tineta Logarja obstajajo razlike, ker se je sčasoma uveljavila nova transkripcija.

Samoglasniki

stara nova transkripcija

iɛ:	i:ɛ
uɔ:	u:ɔ
ɛ:	ɛ̣:e
ɔ̣:	ɔ̣:

Zvočniki

ń	n'
í	l'

Nezvočniki

ť	t'
---	----

4. ZAPIS GOVORA

1. Ta'ko:u ko p st're:ila v're:izala, je b'lo: 'ka:r naaŋk'ra:t 'po:uŋ 'Ne:imcu, 'c̣e:u 'ta:rk.
2. P'ri:ēšl so 'tu:o 'si:em ot Potče'ta:rtka.
3. 'Ku:o pa 'za:i b'o:?
4. 'A:uto sk'ri:ijemo 'ta:i za an 'va:rt, za an 'ku:ostaj.
5. 'Ni:i b'lo: 'pe:t mi'nu:ut, ko sta p'ri:ēšla d'vā: vo'jā:ka 'du:ol, 'ni:ēč fp'rā:šala, č'e'ga:u 'a:uto 'ji:ē, 'ka:r f'se:dla sta 'se:, pa 'di:ja, g'ṛe:mo.
6. Ku:o pa 'za:i?
7. B'ra:t 'Ju:ur je 're:ik: »Pi:ēbi, 'k'o:k 'b'o:, pa 'b'o:, f š'ta:p g'ṛe:m.«
8. Pa ga 'ni:i b'lo: d've:i 'u:ure na'zā:i.
9. 'Ve:iste, 'ku:o se 'ri:ēče 'čā:kat, pa ne 've:iš, al bo še p'ri:ēš 'ki:edi al je že v'j̣e:tnik?
10. 'Me:inla sma 'se:, al 'n̄e: bi b'lo: 'du:obar, da po'be:ignema, 'd'o:kler je še 'ca:it, pa sma 'ri:ekla: »Po'čā:kma še 'mā:l.«
11. Vo'jā:ki so se vu:oi:ẓl v nā:šm̄ aũtomo'bi:ili 'ta:m o'ko:ul, 'ni:ē, pa 'mu:oi 'ku:ufar 'nu:otar z'ra:m.
12. 'Bu:utl xu'di:ič̣u, za 'ti:ist 'ku:ufar se mi je 'ta:k š'l̄o:.
13. Pa g'ṛe:m ta'gu:or, ko je s'ta:u 'na:š 'a:uto.
14. P'ri:idem de'se:t 'm̄e:tru od 'ji:ēga, pa fp'rā:šam, č'e b 'mo:uk 'ku:ufar do'bi:it, 'ni:ē.
15. An vo'jā:k pa ta'ko:ule re'vo:lvar 'vi:en po't̄e:gne, 'i:es pa s̄ŋ 're:ik: »Pi:iste v 'ri:it še 'ku:ufar, 'bi:ižmo, 'bi:ižmo!«
16. S̄ŋ 're:ik: »Xu'di:iča, 'ku:o 'če:im 'za:i na'r̄e:dit?
17. 'Za:i je f'si:ē f̄e:rtik, 'ka:r 'ji:ē, pa 'ji:ē.«
18. 'Pu:ol pa 'l̄e: 'čā:kamo pa 'čā:kamo, naaŋk'ra:t pa p'ri:ide 'Ju:ur 'du:ol pa 'ce:ist, pa dar'ži:i ta'ko:ule an 'ce:iglc v 'r̄o:kax.
19. »J̄e:zus,« s̄ŋ 're:ik, »pi:ēbi, 'ž̄e: g'ṛe:!<«
20. Pa dar'ži:i 'ti:ist 'ce:iglc, p'ri:ide 'du:ol, pa ga dā: šo'f̄e:r̄ji: »Ta'ko:ule 'da:rš 'tu:ot 'ce:iglc, pa 'pu:oit ta'gu:or.
21. Ko ne z'nā:š 'ne:imšk, an t're:iba 'či:ist 'ni:ēč govo'ri:it, 'ka:r 'to:ule 'kā:š, 'ka:r 'to:ule!«

22. Pa g'rɛe:, 'ta:m so vo'jã:ki 'nu:ɔt se'de:il, po'kã:že 'ce:iglc, 'pɛe:, ta'ko:u ko bi jix na e'le:ktriko vz'di:ignu, so s'ku:ɔčl 'vi:ɛn.
23. Ve:jš, da se je f'si:ɛu 'nu:ɔtar pa p'ri:ɛš z aũtomo'bi:ilam 'du:ɔl?
24. 'Za:i pa 'vi:ɛn 'ni:ismo 'mo:ugl, s 'ta:rga 'vi:ɛn, ko je b'lɔ: 'či:ist f'si:ɛ ko 'bi:iglcɛ f š'kã:tɫ na'de:ivan vo'jã:ku ŋ aũtomo'bi:ilu.
25. 'Pu:ɔl smo se pa pe'lã:l 'ta:m 'o:uŋkraj Šem'pi:ɛtra po anim 'kɔ:lovozi, po op'či:insk 'ce:ist.
26. Smo p'ri:ɛšl v an b'lã:t, smo zag'rɛe:znal, f'si:i 'vi:ɛn, pa 'ti:jšat.
27. Ta'ko:u sŋ 'ti:jšu, da sŋ s'to:u 'so:unc 'vi:idu.
28. Sŋ 're:ik: »'Sa:m par'me:iɔuš, ma'ga:r ga vz'di:ignem 'či:ist 'cɛe:lga 'vzã:t, 'sa:m da bo š'lɔ:, xu'di:ič, 'vi:ɛn.«
29. 'Kɔ:tfli:iglni pa ko'le:isi so b'li:i za'mã:zan ot 'sã:mga b'lã:ta.
30. Sŋ 're:ik: »'Ka:r 'ga:s, 'ka:r 'di:ja, 'sɛ: g'rɛe:, po mili'mɛ:trax g'rɛe:, 'grɛe: pa lɛe: nap're:i.«
31. 'Nɔ:, 'pu:ɔl smo pa 'lɛe: p'ri:ɛšl na p'rã:vo 'ce:isto, pa 'di:ja prot 'Ku:ɔzjem.
32. Ta'ki:ist smo g'lɛe:dal na'zã:i, ɛe 'dɛe:r za 'nã:m ne g'rɛe:.
33. F Pɔts're:it smo 'me:il 'gu:umide'fɛ:kt.
34. Re'zɛe:rva je b'la:, g'rɛe: šo'fɛe:r š'ra:ufat, 'ni:ɛč, u'zɛe:mem 'i:ɛs k'lu:uč, g'rɛe:m š'ra:ufat ko'lo:u, sŋ f'sɛe: k'lu:uɛe poz'lã:mu, 'fɛe:rtik, ne g'rɛe: aŋ'ka:mar 'du:ɔl.
35. Že 'ni:i b'lɔ: od ne 've:im g'da:i 'me:ijan ko'lo:u, f'si:ɛ je b'lɔ: za'ru:uŋstan.
36. 'Ka:r s p'rã:znim, 'di:ja, smo se pe'lã:l do 'Ku:ɔzjega.
37. 'Ta:m 'na:s je pa f'si:ɛ čã:kal, 'ku:ɔga 'za:i 'to:u p'ri:ide, 've:jš, ko je ta'ko:u ropo'tã:l: žan'da:rji, fi'na:ncarji, l'd'je:i.
38. Str'ã:x jix je b'lɔ: »'Ku:ɔ je 'za:i, 'ki:i so 'Ne:imci?«
39. »'Jã:« sŋ 're:ik, »'ta:m 'du:olle sɔ:, x'mã:l bojo 'gu:ɔr.«
40. 'Pu:ɔl sŋ pa šɔ:u, da bi 'na:š aŋga ko'vã:ča, k bi mi po'sɔ:d aŋga 'du:ɔbarga fran'co:uza.
41. Am'bɛe:ŋga ko'vã:ča aŋ'ki:ɛr, se je sk'ri:u.

42. Pa sŋ za'čɛe:u p'ra:uʔ: »G'ru:uŋska st'rɛe:la, pa 'i:ɛs sŋ 'tu:ɔle gu:ɔr s S'li:iŋmce do'må:, no 'da:iʔe mi naš'ti:iʔmat, 'ta:mle 'må:m 'a:uʔto, ne 'mu:ɔram ga pop'ra:uʔ, ko 'ni:iʔmam s 'či:iʔm otš'ra:uʔfat, 'sɛ: ne 'bɔ:mo 'ni:ɛč od'ni:ɛʂ!.«
43. 'Pu:ɔl je pa 'lɛe: p'ri:ɛš nap're:i, pa m je da:u an 'fa:iŋ fran'co:uʔza.
44. Sŋ 're:iʔk: »S 'te:iʔmle bomo pa 'o:uʔfnal š'ra:uʔfe, al bomo pa f'si:ɛ po'ta:rgal.«
45. 'Nɔ:, pa sŋ jix 'o:uʔfnu.
46. Smo 'då:l re'zɛe:rvo, pa smo se otpe'lå:l.
47. 'Pu:ɔl 'na:i je pa 'ti:iʔst šo'fɛe:r, k je 'bi:u s 'Sɛe:uŋce do'må:, 'pi:ɛlu 'tu:uʔle 'gu:ɔrle do S'to:uʔpe, 'tu:ɔlk je 'bi:u 'do:uʔbar, da sma 'mu:ɔgla 'pe:iš 'ji:ɛt do'mo:u
48. Na 'vu:ɔiʔlek 'pɛe:tek je b'lɔ: 'to:u, ko sma p'ri:ɛšla do'mo:u z 'Ju:uʔrjam zve'či:ɛr.
49. Na 'vu:ɔiʔlek 'pɛe:tek, p'ra:uʔjo, je 'pu:ɔst.
50. Sma p'ri:ɛšla do'mo:u, 'u:ɔče so se raz'jo:uʔkal, so 'ri:ɛkʔl: »'Jå:, 'ki:i sta se pa 'vi:iʔdva v'zɛe:la?«
51. 'Na:i bo 'du:ɔnes 'kå:kšŋ 'če:i 'pu:ɔst, 'za:iʔle 'mu:ɔram 'då:t pa p'li:če 'ku:uʔxat.«

Zvočni posnetek obsega približno drugo polovico zapisanega besedila. V njem je 51 povedi in 163 stavkov.

Povedki so, razen v dveh stavkih, kjer je povedek izpuščen (5. in 41. poved), zanikani stavčno. V dveh povedih (21. in 34.) se pojavi redukcija končnega –i pri zanikani obliki pomožnega glagola *biti* (n-), pred njega pa se vrine protetični ajevski polglasnik (an t're:iʔba, aŋ'kå:mar). V 41. povedi je situacija podobna: v besedi *nobenega* izpade -o-, pred njo pa se pojavi protetični a- (am'bɛe:ŋga).

V stavkih so večinoma poudarjene polnopomenske besede; nepolnopomenske samo v primeru, ko gre za pomenski poudarek (členek; 22. poved).

5. OBLIKOSLOVJE

Samostalniška beseda

Pri samostalnikih 1. moške sklanjatve se končnica -ov/-ev v rodilniku množine spremeni v -u (Nemcev : 'Nej:mcu, vojakov : vo'jã:ku,); v dajalniku in mestniku ednine se namesto končnice -u pojavi -i (šoferju : šo'fɛ:rji; v avtomobilu : v aũtomo'bi:ĩli), kar je pri teh govorcih najbolj opazno; končnica -er je v imenovalniku ednine spremenjena v -ar (kufer : 'ku:ũfar, revolver : re'vɔ:lvar); v orodniku ednine je končnica -om/-em zamenjana z -am (z avtomobilom : z aũtomo'bi:ĩlam; z Jurijem : z 'Ju:ũrjam); osebno ime Jurij je skrajšano v 'Ju:ũr; namesto -ih pa je v mestniku množine končnica -ah (po milimetrih : po mili'mɛ:trax).

Pri samostalniških zaimkih moškega spola, 5. moška sklanjatev, v rodilniku ednine protetični n- odpade (njega : 'ji:ɛŋga); pri zaimku *nobenega* srečamo sekundarno akanje (am'bɛ:nga), kjer se no- zamenja z on-, on- z om-, om- pa z am-. V četrtem sklonu dvojine je pri zaimku *midva* (*naju*) izpuščena končnica -u ('na:ĩ).

Najbolj zanimiva je 6. moška sklanjatev. Namesto vprašalnega zaimka *kaj* se uporablja personificirana oblika *koga* ('ku:ɔga), namesto *kdo* pa daljša oblika *kateri* ('dɛ:r): protetični ka- je odpadel, ravno tako končnica -i. Kadar je *kaj* ohranjen, dobi obliko 'ku:ɔ, pri čemer -j odpade, -a- pa se podaljša v diftong.

Pri samostalnikih 1. ženske sklanjatve v mestniku ednine odpade končnica -i (po cesti : po 'ce:ĩst, v škatli : f š'kã:tľ, v Podsredi : f Pɔt'sre:ĩt). Samostalniki ženskega spola ne poznajo dvojine (dve uri : d've:ĩ 'u:ũre).

Samostalniki srednjega spola so maskulinizirani. Tako pri samostalnikih 1. srednje sklanjatve v tožilniku ednine odpade končnica -o (v blato : v b'lã:t), v imenovalniku množine pa se namesto končnice -a pojavi -i (kolesa : ko'le:ĩsi). V 3. srednji sklanjatvi je v dajalniku ednine izpuščena končnica -u (proti Kozjemu : prot 'Ku:ɔzjem). Samostalniki imajo večkrat dodan člen *en* (an), verjetno po vzoru iz nemščine.

Pridevniška beseda

Izpuščen je zadnji nenaglašeni samoglasnik (v našem – v 'na:šm̩, tisti – 'ti:ɨst, po občinski – po op'či:ɨnsk, celega – 'çe:lga, takisto – ta'ki:ɨst, toliko – 'tu:ɔlk, kakšen – 'ka:kšɨ, polno – 'po:ɯn), čeprav gre pri zadnjem pridevniku morda za izenačevanje z maskuliniziranimi samostalniki srednjega spola.

Končnica -ev je podobno kot pri samostalnikih moškega spola reducirana v -u (hudičev – xu'di:ɨçu).

V besedi dobrega ('du:obarga) je viden sekundarni premet jezičnikov, tujka fajn ('fa:ɨn) pa še nima sklonske končnice.

Kazalni zaimek **ta** je podvojen (toti – 'tu:ɔt).

Glagol

V vseh glagolskih oblikah so izpuščeni nenaglašeni samoglasniki (je bilo – je b'lɔ:, so prišli – so p'ri:ɛšɨ, (kot) bi (strela) vrezala – (ko) p (st're:ɨla) 'vre:ɨzala, so se vozili – so se 'vu:ɔɨɨ, smo imeli – smo 'me:ɨl, sem rekel – sɨ 're:ɨk), zaradi česar pogosto prihaja do samoglasniških zvočnikov.

Modalna glagola **moči** in **morati** sta se, razen v sedanjiku, pomensko zlila v moči (sva morala iti – sma 'mu:ɔgla 'ji:ɛt); dvojina je prilagojena (-v- je v vseh glagolskih oblikah zamenjan z -m-), glagoli, ki se začenjajo z naglašnim i-, dobijo protezo j-, pri glagolu **hoteti** pa obrazilo ho- odpade (hočem narediti – 'çe:ɨm na'rɛe:dit).

Pomožni glagol je ponekod izpuščen, mogoče zaradi dramatičnosti pripovedi: (nič) vprašala – ('ni:ɛč) fprâ:šala.

Posebnost tega govora je onemitev deležnika na -l v ednini moškega spola: ker je nenaglašeni samoglasnik izpadel, je izginil tudi -l (je rekel- je 're:ɨk, bo prišel – bo p'ri:ɛš, če bi mogel – če b 'mo:ɯk); deležnik (pa tudi nenaglašeni samoglasnik) je vsaj delno ohranjen v primerih, kjer

bi onemitev privedla do neizgovorljivega soglasniškega sklopa (bi vzdignil – bi vz'di:ǵnu, sem ofnil – sŋ 'o:ɸnu).

Pri zanikanem glagolu je nikalnica zamenjana (ni treba – an t're:ǵba).

Prisotno je onikanje: (oče) so se razjokali – ('u:oče) so se raz'jo:ɸkal, so rekli – so 'ri:ekǵ).

Prislovi

Tudi pri prislovih odpade nenaglašeni samoglasnik (tako – 'ta:k, takisto – ta'ki:ǵst). Pri prislovu **kako** se naglas prenese na prvi zlog, nenaglašeni samoglasnik pa seveda odpade ('kɔ:k).

Ohranjeni sta starinski obliki časovnih prislovov **kdaj** (kedaj – 'ki:edi) in **potem** (potlej – 'pu:ɔl).

Končnica -er/-or je podaljšana v -ar (noter – 'nu:ɔtar, nikamor – aŋ'ka:mar), ali pa celo odpade (not – 'nu:ɔt).

Krajevna prislova **doli**, **gori** sta podaljšana z -le ('du:ɔlle, 'gu:ɔrle), podobno tudi časovni **zdaj** ('za:ǵle) in načinovni **tako** (ta'ko:ɸle).

Zanimiv je krajevni prislov **zadaj** ('vza:t), ki mu je dodan protetični v-, končnica -aj pa je odpadla.

Prislovi se lahko tudi združijo (tja gor – ta'gu:ɔr), pri čemer -j- odpade.

Predlog, vezniška beseda, členek, medmet

Pri slovničnih besednih vrstah ni večjih sprememb: ravno tako odpadejo nenaglašeni samoglasniki (proti – prot, ali – al, ki – k, samo – 's:am).

Zanimiv je predlog **zraven**, pri katerem se morfem –ven zaradi izpada nenaglašnega samoglasnika reducira v –m (z'ra:m).

Pri medmetih izstopa »tvorjenka« iz besedne zveze **pri moji duši** (par'me:ǰduš), pri kateri so izpadli nenaglašeni samoglasniki, zaradi izgube -i- pa se je v predponi namesto polglasnika pojavil -a-.

6. BESEDOSLOVJE

Besedišče je zelo bogato, izstopajo pa popačenke in slogovno zaznamovane besede.

Vse popačenke izvirajo iz nemščine:

- 'ca:ǰt (die Zeit, čas),
- 'ku:ǰfar (der Koffer, kovček),
- f'ɛe:rtik (fertig, gotov),
- 'ce:ǰǰlc (der Zettel, listek),
- 'kɔ:tfli:ǰǰl (der Kotflügel, blatnik),
- 'ga:s (das Gas, plin),
- 'gu:ǰmide'fɛ:kt (der Gummidefekt, okvara gume),
- š'ra:ǰfat (schrauben, viti),
- za'ru:ǰstan (zarjavel, iz der Rost, rja),
- naš'ti:ǰmat (stimmen, ujemati se),
- 'fa:ǰn (fein, dobro),
- 'o:ǰfnal (öffnen, odpreti),
- 'šra:ǰf (die Schraube, vijak).

Najzanimivejša beseda s tega področja so *bi:ǰǰlce*. Etimološko izhaja iz nemškega glagola *bügen* (upogibati), kar je sorodno besedi *šibica* iz hrvaškega govornega področja (pomanjševalnica iz *šiba*, »daljša, tanka upogljiva veja«).

Nekatere besede se uporabljajo v citatni obliki ('ca:ǰt, f'ɛe:rtik, 'ga:s, 'fa:ǰn), druge imajo slovenska obrazila (za'ru:ǰstan, naš'ti:ǰmat).

Veliko je slogovno zaznamovanih besed. Razvrstila sem jih v naslednje kategorije:

- a) slabšalne besede ('pi:ĩšte v 'ri:ĩt, 'bu:ũtŕ xu'di:ĩču, g'ru:ũnska st'ręe:la);
- b) ljubkovalne besede ('pi:ębi);
- c) prostorsko zaznamovane besede ('pi:ębi, 'ki:ędi, ta'gu:or, 'bi:ĩglce, poz'lâ:mu, 'dęe:r);
- d) podkrepitev ('Jęe:zus, 'ni:ę, 'pęe:, par'me:ĩduš, 've:ĩš, g'ru:ũnska st'ręe:la);
- e) metafore (ko p st're:ĩla v're:ĩzala, ko bi jix na e'lę:ktriko vz'di:ĩgnu).

Vznemirila me je tudi Logarjeva razlaga podkrepitev oziroma členka *pi:ę* (pjebi > pobi, fantje), ki ji kot Štajerka odločno ugovarjam; ima več pomenov, npr. *zelo, tako, no, oh*, noben od teh pa ni samostalnik.

7. GLASOSLOVJE

Ohranjeni so stari diftongi, razvilo pa se je tudi nekaj novih (i: → i:ĩ, e:ĩ, primer: 'ti:ĩst, st're:ĩla; u: → u:ũ, o:ũ, primer: 'ku:ufar, ta'ko:ule), ima pa srednještajersko narečje en sam refleks za e in o v dolgih zlogih (e:ĩ/a:ĩ, o:ũ/a:ũ, primer: 're:ĩk/'na:ĩ; ta'ko:ũle/'ra:ũjo).

Vsi poudarjeni zlogi so dolgi. Sistem poudarjenih zlogov je monoftongično-diftongičen, vendar je monoftongov manj.

Spremenljivka je psl. e. Pojavlja se kot diftong ali monoftong (e:ĩ/ęe:/e:), včasih pa tudi kot e:. Deloma je spremenljiv tudi o, za katerega največkrat slišimo o:, pa tudi o:ũ in u:. Refleksa psl. nosnikov torej nista vzporedna. Pri e gre najbrž za dalj časa ohranjeno nazalnost, ki se kaže v široki kvaliteti. Razlog je verjetno ta, da se je o zožil že kot nosnik in tako hitreje denazaliziral, ker je ožina v nasprotju z nosno izgovorjavo. Še verjetneje pa je ę: rezultat monoftongizacije starejšega diftonga e:ĩ.

V srednještajerskih govorih sta spremenljiva tudi diftonga i:ĩ/u:ũ in e:ĩ/o:ũ

$$\begin{array}{cc} \updownarrow & \updownarrow \\ e:ĩ/o:ũ & a:ĩ/a:ũ, \end{array}$$

nespremenljivi pa so i:ę/u:ę, ę:, å in a:.

Samoglasniki

- i:i/u:u predstavlja nekdanja i:/u:, pa tudi podaljšana kratka poudarjena i/u;
- i:e/u:o se je razvil iz prvotno predudarnih, vendar naknadno poudarjenih e < e, ə/o (sestr'a, mæg'la/ko'sa) in iz podaljšanih kratkih poudarjenih e < e, ə/o;
- e: je redek samoglasnik, navadno se govori v mlajših tujkah;
- o: je nadomestil psl. o, prav tako ga slišimo v mlajših tujkah;
- par e:i/o:u predstavljata psl. ě/e in o/ł v slovenskih dolgih zlogih;
- a: je nastal iz a:, govori se predvsem pred soglasniki, ponekod pa se je a: ohranil (npr. pred i/u);
- a: je največkrat nastal po podaljšanju kratkega poudarjenega a, govori pa se tudi pred r, kjer se je razvil iz r̥

Nepoudarjeni samoglasniki se niso spremenili. Končna -i in -u sta onemela. Vpliv istozložnega u < u/ł na nepoudarjene samoglasnike je takšen kot v drugih narečjih (-au, -iu, -eu, -ou > -u). Zanimivo je, da je -u < -ł (v deležnikih na -ł) onemel.

Soglasniki

Zveneči nezvočniki pred pavzo izgubijo zven, druge spremembe pa so še:

- v < w pred vsemi samoglasniki,
- f < v pred nezvenečimi nezvočniki,
- š < šč,
- j < n',
- l < l'.

8. ZAKLJUČEK

Srednještajersko narečje s središčem v Šmarju pri Jelšah ima vse značilnosti štajerske narečne skupine, prepoznaven pa je predvsem po svojih specifičnih refleksih. Ti so, vsaj pri glasovnem inventarju, za celo narečje dokaj enotni, čeprav imajo mejni govori že značilnosti prehodnih govorov.

Tako se govor Šmarja pri Jelšah precej razlikuje od govora Gorice pri Slivnici in ostalih krajev, pri čemer se seveda potrebno upoštevati oddaljenost med kraji, razgibanost terena in različna upravna središča.

Govor Gorice pri Slivnici je zelo raznovrsten in bogat na vseh jezikovnih ravnanah. Težko ga je analizirati, ker se s podrobnejšo obravnavo razkrivajo plasti, ki jih slovnica ne pozna niti ne predvideva. Vse posebnosti pa v pričujočem besedilu niso zajete; najbolj so me presenetile spremembe soglasniških sklopov, npr. listje – liskje, po tleh – po kleh, denar – (dnar) – gnar, ki kažejo na to, da se najraje spreminjajo nezvočniki pred zvočniki.

Sama tega narečja ne govorim, ga pa slušno zelo dobro poznam. Moj mož je namreč iz okolice Gorice pri Slivnici, njegove tam živeče sorodnike pa pogosto obiskujeva. Vedno se mi je zdelo, da od knjižne norme najbolj odstopa izgovorjava samoglasnikov, kar sem v nalogi tudi opisala, ugotovila pa sem, da so velike razlike tudi pri oblikoslovju.

Analiza tega govora je bila zelo zanimiva, saj sem se podrobneje seznanila z oblikami, ki jih (slušno) že dolgo poznam, pa jih nisem imela uzaveščenih oziroma se nisem nikdar spraševala, kako so nastale. Zdaj bom lahko opazovala, kako se bo opisani govor spreminjal.

9. VIRI IN LITERATURA

1. Ivana Povše, Govor Šmarja pri Jelšah in okolice, magistrsko delo. Ljubljana, 1980.
2. Ivana Povše, Oblikoslovje v govoru Šmarja pri Jelšah. Slavistična revija, 1988, št. 3, str. 251-266.
3. Ivana Povše, Govor na Žusmu. Slavistična revija, 1990, št. 3, str. 177-189.
4. Franc Jakopin in drugi, Slovenska krajevna imena. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1985.
5. Pavle Ivić i dr., Fonološki opisi: srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti BiH, 1981.
6. Tine Logar, Slovenska narečja. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1993.
7. Tine Logar, Slovenska narečja (kasete 4). Ljubljana: Mladinska knjiga, 1993.
8. Tine Logar, Dialektološke in jezikovno-zgodovinske razprave.
9. Jože Toporišič, Slovenska slovnica. Maribor: Založba Obzorja, 1991.

10. Jože Toporišič, Slovenska slovnica. Maribor: Založba Obzorja, 2000.
11. Marko Snoj, Slovenski etimološki slovar. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997.
12. Doris, Božidar in Primož Debenjak, Nemško-slovenski slovar. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2001.